

5. Пузанов І. Проблеми інтеграції України в сучасних світогосподарських відносинах // Економічний часопис. — 2004. — № 2. — С. 8—12.

6. Солана Х. Нужен всеобъемлющий подход к кризисным ситуациям // Европа. — 2000. — № 5. — С. 23.

7. Розпутенко І. Роль і місце України в перехідний період // Економічні реформи сьогодні. — 2004. — № 31. — С. 20—25.

8. Non-tariff barriers in Ukrainian export to the EU // Center for Social and Economic Research. — 2006. — № 68. — Р. 15.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2008

УДК 339.924:336.

М. В. Вергуненко, аспірант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА НАПРЯМИ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ

В статті обґрунтовано напрями впливу інтеграційних процесів на рівень трансакційних витрат макроекономічного рівня, систематизовано основні види трансакційних витрат економічної інтеграції. На основі кореляційно-регресійного аналізу виділено основні фактори, що впливають на рівень трансакційних витрат, які лежать в основі їх моделювання та прогнозування і сприяють формуванню механізму їх державного регулювання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: трансакції; трансакційні витрати; міжнародна інтеграція; державне регулювання; неоінституціоналізм; конвергенція.

В умовах глобалізації світової економіки одним із стрімких явищ є регіональна економічна інтеграція як об'єктивний процес економічної взаємодії країн, що сприяє зближенню, взаємопроникненню та нарощуванню національних господарств в єдину систему відносин. Вони набувають форми укладення інтеграційних угод та регулюються міжнаціональними та наднаціональними інститутами. Сучасні дослідження інституціональних аспектів регіональної інтеграції беруть свій початок в 1980-90-х рр. з неоінституціонального підходу, представниками якого є Р. Кеохейн, В. Рітбергер, П. Пірсон, С. Балмер, С. Хікс та ін. Згідно цього підходу міжнародна інтеграція — це один зі способів створення оптимальної структури міжнародних відносин в умовах

глобальної взаємозалежності на основі формування нових міжнародних формальних і неформальних інститутів (альтернатива національним), організацій і міжнародних режимів, що сприяють координації дії при вирішенні економічних задач.

Розвиток теорії міжнародної економічної інтеграції знайшов своє логічне продовження в роботах таких українських та російських вчених, як О. Г. Білорус, Г. Н. Клімко, І. Лукінов, Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, В. В. Рокоча, А. П. Румянцев, В. І. Чужиков, Н. Шапіро. Особлива увага в роботах цих авторів приділена питанням регіональної інтеграції та проблемі відносин України з інтеграційними угрупованнями в Європі з метою посилення її конкурентоспроможності. Водночас, слід констатувати той факт, що дослідження наслідків економічної інтеграції в контексті з транзакційними витратами практично не проводились. Висвітленню даних питань присвячені статті А. В. Дугінця [1—3].

Входження країн у нові економічні та політичні угруповання на міждержавному рівні супроводжуються, як правило, збільшенням транзакційних витрат як в абсолютному, так і відносному вимірі. Проте переваги, які виникають у процесі інтеграції створюють передумови для скорочення трансформаційних і транзакційних витрат окремих суб'єктів господарювання. Сумарний вплив як негативних, так і позитивних наслідків інтеграції, як правило, направлений у бік перевищення позитивного ефекту. Тому дослідження динаміки цих витрат як на макроекономічному рівні, так і на мікрорівні є надзвичайно актуальними і малодослідженими.

Метою даної статті є обґрунтування (визначення) факторів, що впливають на витрати економічної інтеграції та розроблення механізму їх оптимізації з урахуванням ефектів інтеграційних процесів.

Серед загальної сукупності витрат інтеграційної взаємодії виділяють такі види транзакційних витрат економічної інтеграції: *інституціональні* — виникають у результаті формування інституціональної бази інтеграційного об'єднання; *конвергенційні* — відображають взаємодії об'єктів і систем для дослідження відповідних критеріїв конвергенції; *адаптаційні* — витрати процесу впізнання системою факторів середовища на основі обміну речовиною, енергією, інформацією, що забезпечує їй цілісність та можливість еволюції; *симбіотичні* — виникають у результаті співіснування різних елементів та систем, що інтегруються; *комунікативні* — передбачають взаємодію не просто економічних суб'єктів, а міжособистісну взаємодію [1, с. 33].

Категорія «трансакційні витрати економічної інтеграції» характеризує витрати взаємодій національних економічних систем, які володіють потенціалом саморегулювання і саморозвитку, і сприяють зближенню, взаємопроникненню і схрещенню цих систем, задля створення і існування системи вищого рівня. Суб'єктами цих взаємодій можуть виступати як людина, так і домашні господарства, підприємства, держави, соціально-економічні інститути, наднаціональні інститути. Об'єктами виступають сутнісні сили процесу інтеграції, а також складові елементи компонентів його зовнішнього середовища.

Вважаємо, що процедури оптимізації трансакційних витрат має здійснюватись у двох площинах: на макроекономічному рівні та на рівні окремих економічних суб'єктів. Основний постулат, що витікає з результатів аналізу трансакційних витрат економічної інтеграції полягає в тому, що кінцевим ефектом має бути зменшення рівня трансакційних витрат на а одну грошову одиницю доходу як на макро-, так і макрорівнях. Оскільки розвиток ринкових відносин в інтеграційних структурах неминує веде до збільшення частки трансакційних видів економічної діяльності, це означає, що певна частина трансакційних витрат перекладається з окремих економічних суб'єктів на державні і міждержавні інститути, а також на ті організації, які традиційно відносяться до трансакційних, тобто створюють відповідну інфраструктуру для процесів обміну. Тобто результатом інтеграційних процесів має бути зменшення частки трансакційних витрат підприємств трансформаційного сектору економіки при адекватному зростанні частки трансакційних витрат макрорівня. Схематично взаємозв'язок між тенденціями зміни трансакційних витрат на двох рівнях (класифікацію інструментів впливу) можна представити на рис. 1.

Методологічну основу дослідження трансакційних витрат на макроекономічному рівні було закладено Д. Нортон та Дж. Уоллісом [4]. Виділення трансакційного сектору та підходи до виміру його ролі в економіці дає змогу виокремити основні фактори, які на них впливають.

Перш за все, зростання трансакційного сектору пов'язується з поглибленням спеціалізації у суспільстві та потребою реалізації вигод від спеціалізації через обміни. Таким чином, розвиток банківського та страхового секторів був викликаний тим, що подальше зростання обмінів було неможливим через надвисокі трансакційні витрати. Тому відбувається зростання трансакційного сектору, а з цим і зростання трансакційних витрат через те, що до появи певних інституцій частина обмінів була просто неможли-

вою або була пов'язана із зависокими ризиками та невизначеністю. Тому суспільство було змушено інвестувати у трансакційний сектор, поглиблюючи спеціалізацію на наданні послуг інформаційного характеру, послуг пов'язаних з перерозподілом ризиків, що супроводжують обміни [4, р. 120].

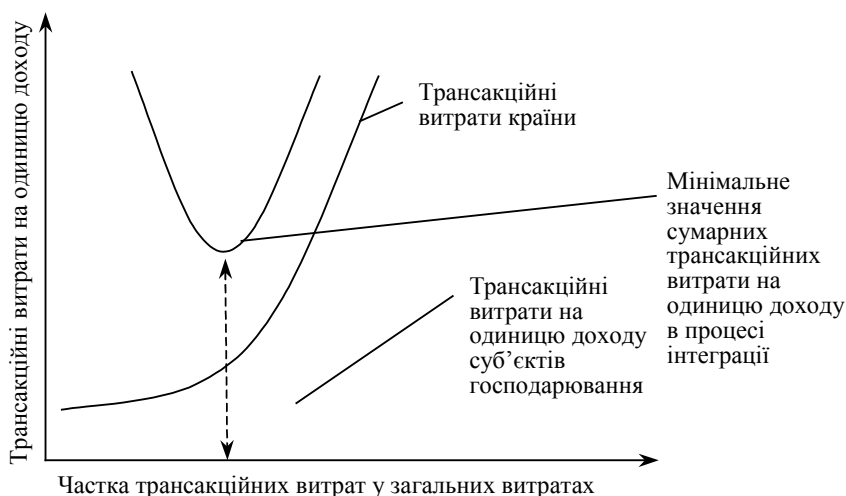

Рис. 1. Сумарні трансакційні витрати на одиницю доходу на мікро- та макроекономічному рівнях

Значне зростання трансакційного сектору обумовлено зростанням сфери функціонування трансакцій раціонування. З одного боку це можна пояснити тим, що державні органи не зазнають впливу конкуренції та не мотивовані зменшувати витрати, більш того особливості функціонування бюрократичного апарату стимулюють створення додаткових платних трансакційних послуг, як можна визнати надмірними [4, р. 121]. З іншого боку збільшення кількості контрактів вимагає зростання діяльності держави щодо забезпечення прав власності, при цьому можна відзначити зростаючу віддачу від масштабу.

Аналізуючи трансакційні витрати інституцій регулювання А. Есташе та Д. Мартіморт дійшли висновку, що величина трансакційних витрат державного регулювання залежить від ступеню складності та вирішеності інформаційних потреб уряду, неможливості передання певних регулюючих обов'язків аутсайдерам, складність формулювання контрактів, які б враховували усі обставини, а також існує проблема того, що контракти розраховано

на певний період функціонування певної інституції державної влади, тобто обрані на новий термін державні посадовці можуть виявитися неохочими до виконання зобов'язань попередників. Автори вказують на ту обставину, що трансакційні витрати пов'язані з державним управлінням є наслідком провалів держави, а саме мультипринципальної структури уряду, неповним делегуванням повноважень, надмірна самостійність окремих осіб, які приймають рішення стосовно регулювання економіки [5, р. 192].

З посиленням приватизаційних процесів, багато країн почали працювати над створенням регулюючих інститутів, щоб мати можливість відслідковувати поведінку та діяльність нещодавно приватизованих інфраструктурних монополій. При врахуванні трансакційних витрат структури і процеси впливатимуть на результати регулювання і, відповідно, мають бути враховані в розробці регулювання, що засноване на мотивації.

Таким чином, оптимізація трансакційних витрат на макроекономічному рівні передбачає комплексний підхід до покращення економіки країни. Механізм інтеграції країни у світову економіку сам по собі не може виступати способом покращення соціально-економічного життя країни. Для використання переваг економічної інтеграції країна має сформувати необхідний економічний базис, який включає низку заходів як економічного характеру, так і політичного, соціального, демографічного тощо.

Для розробки оптимального напрямку державного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції, необхідно враховувати досвід бувших пострадянських країн, що приєдналися до Євросоюзу (Латвії, Литви, Естонії та інших країн соціалістичного табору) та специфіку і тенденції економічних процесів в Україні.

Важливою проблемою є вибір системи показників, які б адекватні відбивали рівень та динаміку трансакційних витрат економічної інтеграції. Оскільки проблема вимірювання трансакційних витрат залишається методологічно невирішеною, а отже і відсутні відповідні індикатори, що відбивають ці процеси Г. В. Дугінець пропонує непрямі (опосередковані) показники, що певним чином пов'язані з трансакційними витратами економічної інтеграції [3, с. 83]. Він пропонує до таких показників віднести: сукупний рівень оподаткування; рівень ВВП на душу населення; середня тривалість життя; рівень безробіття; рівень інфляції; індекс розвитку людського потенціалу; індекс готовності до функціонування у глобальних мережах.

Слід зауважити, що наведений Г. В. Дугінцом перелік часткових показників відображає не рівень трансакційних витрат еко-

номічної інтеграції, а скоріше фактори, які впливають на трансакційні витрати, або непрямі індикатори ефективності економічної системи країни, які певним чином пов'язані з рівнем трансакційних витрат. Дослідження причинно-наслідкових залежностей між зазначеними показниками створюють інформаційне підґрунтя державного механізму регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції.

Важливою методологічною проблемою є вибір економічної моделі, яка слугувала базою для моделювання та прогнозування рівня трансакційних витрат залежно від різних макроекономічних показників. Пропонуємо непрямі (опосередковані) індикатори, які певним чином пов'язані з трансакційними витратами економічної інтеграції обирати на основі кореляційно-регресійного аналізу. Використовуючи такий підхід, були відібрані фактори, що відображають ефективність економіки країни, і мають найбільш тісний кореляційний зв'язок з трансакційними витратами та здійснюють суттєвий вплив на їх рівень: бізнес-клімат у країні; ВВП на душу населення; середня тривалість життя населення країни; капіталізація фондового ринку; щорічні темпи приросту ВВП.

Слід зазначити, що державна система в процесі інтеграції значною мірою орієнтується на неформальні інститути, за якими залишається перевага навіть при формуванні формальних інститутів. У цьому особлива мета економічної системи, що базується на принципах політичної демократії, свободи індивідуального вибору. Більшість моделей державного регулювання трансакційних витрат, які знаходять відображення в економічній теорії, є ефективними на мікроекономічному рівні, тобто використовується для поступового розвитку підприємств [6—8]. Питання державного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції ще тільки починають привертати увагу як учених, так і представників влади. Наразі відсутнє загальне, ґносеологічне та онтологічне обґрунтування концепції державної політики регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції. Проте розвиток сучасних інтеграційних процесів потребує негайної розробки та впровадження заходів щодо удосконалення державного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції України.

Політика держави щодо регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції являє собою систему заходів, які стимулюють суб'єктів інтеграції до ефективної економічної взаємодії з метою досягнення обраних цілей з урахуванням обраних пріоритетів економічного розвитку [3, с. 84]. Ця політика є невід'ємною

складовою економічної політики держави, котра впливає на коригування процесу міжнародної інтеграції та є відносно самостійним елементом, що має свої цілі, завдання та напрямки реалізації. Пріоритетними завданнями економічної політики держави є такі: стабілізація й економічне зростання, покращення умов бізнес-середовища, захист прав власності, підвищення ефективності діяльності, поліпшення умов життя в процесі економічної інтеграції. Основними завданнями державного регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції є:

- розробка та дотримання довгострокової концепції економічної інтеграції;

- формування та реалізація комплексу відповідних державних заходів, включаючи систематичний моніторинг запропонованих показників трансакційних витрат економічної інтеграції;

- впровадження відповідних методів статистичної оцінки запропонованих загальних показників динаміки трансакційних витрат економічної інтеграції з метою більш точного визначення їх розміру в економіці України [2, с. 29].

Останнім часом в економіці України спостерігаються позитивні зміни. Проте аналіз показників, котрі характеризують загальний рівень стану економіки України і є основними індикаторами наявності відповідних умов для інтеграційних процесів, свідчить про значне відставання їх значення від середнього по країнах-членах ЄС.

Сформоване інституційне середовище здійснює суттєвий вплив на процес формування трансакційних витрат економічної інтеграції України, що пояснюється принциповими розбіжностями українських та західних економічних, політичних, етичних, соціальних інститутів. Ці відмінності проявляються через наявність чинників, притаманних саме українському інституціональному середовищу, які впливають один на одного і визначають особливості формування трансакційних витрат економічної інтеграції України та її динаміку. Якщо західне суспільство вже в доіндустріальну епоху сформувалося як система конкуруючих між собою самостійних інститутів, то в Україні всі інститути є лише частинами єдиної нерозподіленої системи і не можуть відокремлюватися без загрози кризи для українського суспільства [3, с. 85].

Отже, розвиток української економіки залежить не тільки від механізму правового регулювання державою економічних процесів країни, але й від ефективних важелів на інститути суспільної ідеології, яке передбачає різке соціальне відторгнення тінювих видів діяльності та стимулювання чесної і творчої праці з елементами аскетизму та альтруїзму. Така зміна потребує перетворень у

інституціональному середовищі, які значною мірою будуть впливати на спектр вибору організаційних форм взаємодій суб'єктів міжнародної інтеграції. Особливості цього впливу проявляються через національні інтереси та ментальні властивості українських суб'єктів, які в свою чергу, впливають на процеси формування трансакційних витрат економічної інтеграції України.

Підсумовуючи наведені вище міркування, можна зробити такі висновки. По-перше, регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції передбачає врахування досвіду провідних інтеграційних угруповань, але з усвідомленням Україною своєї цивілізаційної ідентичності та пошуку оптимальних форм поєднання власної традиційної соціокультурної системи з найновітнішими досягненнями у науково-технічній сфері, особливо в умовах інтенсифікації процесів економічної інтеграції світу. По-друге, це стає можливим при реалізації комплексної інтеграційної політики, яка включає інноваційну та соціально-культурну складові, передбачає створення умов для нарощування й активізації інноваційного потенціалу країни, побудови соціокультурного рівня економічних суб'єктів України. По-третє, в силу існуючих тенденцій до глобалізації та регіоналізації, а також активізації тиску з боку провідних держав світу на економіки, що розвиваються, для України виникає необхідність розробки та впровадження інтеграційної моделі, яка б враховувала національну специфіку та спеціалізацію економіки, її потенціал, а також міжнародні коопераційні домовленості з основними стратегічними торгово-економічними партнерами, що вже підписані Україною. Така інтеграційна модель має використовувати вітчизняні конкурентні переваги країни при мінімальних внутрішніх втратах. Критерієм ефективності такої моделі пропонуємо відносний показник зниження трансакційних витрат на одиницю доходу або валового прибутку. Альтернативним індикатором дієвості інтеграційної моделі може бути динамічний показник, розрахований як відношення темпу приросту трансакційних витрат країни (в окремих випадках — трансакційних витрат економічної інтеграції) до темпів приросту доходу країни, або валового прибутку.

Література

1. Дугинец А. В. Особенности формирования трансакционных издержек экономической интеграции // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. Випуск 70. — Донецьк, ДонТНУ, 2004. — С. 30—36.

2. *Дугинец А. В.* Трансакционные издержки европейской интеграции // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 650. Економічна серія. — Харків: СПД ФО Рогожніков О. В., 2005. — С. 29—32.

3. *Дугинець Г. В.* Державне регулювання трансакційних витрат економічної інтеграції в Україні // Научные труды Донецкого технического университета. Серия: Экономическая. Выпуск 103-3. — Донецк: ДонНТУ, 2006. — С. 83—86.

4. *Wallis J., North D.* Measuring the transaction sector in the American economy, 1870—1970. with a Comment by Lance Davis // Long-Term Factors in American Economic Growth, edited by Stanley L. Engerman and Robert E. Gallman. — Chicago: University of Chicago Press. — 1986. P. 95—148.

5. *Мартиморт Д., Эшташе А.* Политика, трансакционные издержки и устройство институтов регулирования. // www.institutional.boom.ru/TPC/Hestasher_Martimort.htm

6. *Уильямсон О. И.* Экономические институты капитализма: Фирмы, рынки, «отношенческая» контрактация: Пер. с англ. / О. И. Уильямсон; Науч. ред. и вступ. ст. В. С. Катыкало. — СПб.: Лениздат, 1996. — 702 с.

7. *Шаститко А. Е.* Неинституциональная экономическая теория. — М.: ТЕИС, 2002. — 591 с.

8. *Эггертсон Т.* Экономическое поведение и институты / Пер. с англ. М. Я. Каждана; Науч. ред. пер. А. Н. Нестеренко. — М.: Акад. нар. х-ва при правительстве Рос. Федерации: Дело, 2001. — 407 с.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2008

УДК 334.758:330.341.44

Н. М. Рябець, асист.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В ОКРЕМИХ СЕКТОРАХ ЕКОНОМІКИ

Досліджено особливості корпоративної консолідації в окремих секторах економіки. Запропоновано аналіз секторальних відмінностей у рушійних силах транскордонного злиття та поглинання.

Ключові слова: корпоративна консолідація, процес транснаціоналізації, лібералізація, глобалізація.